

BONAPART'IN CEZZAR AHMED PAŞA'YA
MEKTUBU VE AKKÂ MUHASARASINA
DAİR BİR DEYİŞ

Ord. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

Malûm olduğu üzere hasmı olan İngilizlerle Avrupa'da başa çıkamıyarak onları Hindistan müstemlekesinde vurmak isteyen ve Fransa inkılâbı sırasında büyük başarılar teminiyle şöhret bulan General Bonapart bu müstemlekeye gidecek yol üzerinde bulunan Osmanlı vilâyetlerinden *Mısır*'a ansızın tecavüz ile 1213 Muharrem (1898 Temmuz) başında *İskenderiye*'yi ve ondan yirmi iki gün sonra da *Kahire*'yi elde etmişti. Bonapart'ı, *İskenderiye*'ye getirmiş olan Fransa donanması *Ebuhur* (Ebukır)'da İngiltere donanması tarafından imha edildiği için *Mısır*'daki Fransa kuvvetleri, ana vatanla rabitaları kesilmiş bir duruma düşmüşlerdi.

Bu halden müteessir olmakla beraber fütur getirmek istemeyen Bonapart, türlü desiseler ve neşrettiği beyannamelerle halkı kendisine ısındırmak isteyerek kendi üzerine Osmanlı kuvvetleri gelmeden evvel kolayca işgal sahasını genişletmek amacıyla *Suriye*'yi istilâ etmek üzere hazırlanmağa başlamıştı.

Türkiye ile dost geçinmek arzusunu izhar etmiş olan Fransa'nın bu arzuya tamamen aykırı olarak *Mısır* üzerine saldırması hayret vermiş, bunun üzerine Osmanlı hükümeti Fransa'ya harp ilâniyle *Erzurum* valisi Yusuf Ziya Paşa'yı sadarete getirmiş ve aynı zamanda İngiltere ile de ittifak akdetmiş ve bu ittifaka Rusya da dahil olmuştu.

Bu sırada Osmanlı devletinin *Suriye*'de *Sayda* mıntakasında vali olarak Cezzar Ahmed Paşa bulunuyordu. *Mısır* meselesi üzerine Osmanlı hükümeti Bonapart'a karşı Cezzar Ahmed Paşa'yı serasker tâyin ile *Şam* ve *Trablusşam* valilikleri ile beraber *Mısır* valiliğine de Cezzar'ı tâyin eylemişti. Bonapart kendisine karşı gelecek olan Cezzar Ahmed Paşa'yı *Sayda* eyaletine taarruz etmiyeceğini mübeyyin bir mektup ile iğfal etmek istedi. Bunun için eyalet merkezi *Akkâ* olan Cezzar Ahmed Paşa'ya fotoğrafisi yazımıza ek

lenen 8 Cemaziyelâhır 1213 (17 Kasım 1798) tarihli bir mektup¹ göndererek kendisiyle muharebe etmiyeceğini *Mısır*'daki Çerkes ümeradan İbrahim Bey'i *Mısır* hududundan tard ile *Mısır* yolunun açılacağını ve bu suretle *Sayda* eyaletine tecavüz etmiyerek dostluk göstereceğini mübeyyin teminat vermek istemiştir. Mektubun başında (بِعُونَ اللَّهِ تَعَالَى نَصْرًا لِهَذَا الْمَبْنَى عَلَى أَسَاسِ الْحَرْبِ وَالتَّسْوِيَةِ) başlığı ve altında da hürriyeti ve eşitliği temsil eden taht üzerine oturmuş elinde kargı ile tepesinde kırmızı hürriyet serpuşu ayağının altında kargı batmış bir ceset, kral resmi vardır.

Bu yazının üst kısmıyla resmin altında yukarıda Arapça başlığın Fransızcası olan şu ibare vardır.

Republique Francaise
liberté Egalite
en quartien Générale de le an de lé Repulique
une de İndivisible

Bonoparte, Membre de l'institut national générale en Chef².

Bunu mütaakıp *Sayda* valisi Cezzar Ahmed Paşa'ya göndermiş olduğu Arapça mektup gelmektedir. Mektubun başlığı :

مفاخر وزراء دولت العثمانية مكارم ولات ذوى الهمم السنية حضرت احمد پاشا والى صايدا
المحترم دامت معاليه

Mefahirü vüzera-i devleti'l-Osmaniyye mekârimü vülât-i zevi'l-himemi's-seniyye hazret-i Ahmet Paşa vali-i *Sayda* el-muhterem dâmet meâlihi³.

İbareli olup kendisiyle (Cezzar Paşa ile) muharebe etmiyeceğini ve İbrahim Bey'in (*Mısır* ümerasından Şeyhübelâ) *Mısır* hududundan tardı ile *Mısır* yolunun açılması emelinde olup *Sayda* eyaletine taarruz etmiyeceğini ve bu suretle arada sabit bir dostluk hasil olup *Mısır*'la *Sayda* arasındaki kara ve deniz yolunun ticarete açık bulundurulmasını ve kendisinin de bütün tüccarı himaye edeceğini beyan etmekte ve bu mektubun 8 Cemaziyelâhır 1213'de ordu karar-

¹ Topkapı sarayı arşivi, No. 12287.

² Fransız orduları başkumandanı Bonapart'ın umumî karargâhı beyannamesi.

³ Osmanlı devletinin medar-ı iftiharî Valilerin muhteremi *Sayda* Valisi Ahmed Paşa'ya.

gâhından gönderildiği zikrolunmaktadır. Mektubun altında خالص الجيوش الفرانساوية الفؤاد بوناپارته امير halisü'l-fuad Bonaparta emrü'l-Cüyüşî'l-Fransaviyye imzası ile mühür vardır.

Bu teminatına rağmen Bonapart'ın Suriye'ye doğru hareket edeceğini haber alan Cezzar Ahmed Paşa bir taraftan Akkâ kalesi istihkâmlarını takviye ve diğer taraftan da Hayfa, Yafa ve Ariş taraflarına kuvvet sevk ederek mümkün olduğu kadar hazırlanmıştı.

1213 Recep sonunda (1798 Ocak) Mısır'dan hareket eden Bonapart, ibtida Ariş'den başlayarak harekâta devam ile yer yer muharebe ve müdafaa neticesinde Hanyunus, Gazze, Remle, Yafa ve Hayfa'yı aldıktan sonra kendisinin Suriye istilâsı için bir engel teşkil eden Akkâ üzerine yürümüştü. Bu işgal ettiği yerlerden bilhassa Yafa şiddetle kendisini müdafaa etmiş ise de bir kısım halkın ihaneti neticesinde Ramazan bayramının sonuncu günü kale düşmüş ve kale müdafaa-sında bulunan beşyüzü müteceviz topçu ve top arabacı nizam-ı cedid askeri şehid edilmiştir.

Sayda eyaletinin merkezi olan Akkâ'da vali Cezzar Ahmed Paşa bulunmakta idi. Bu Akkâ kalesi metaneti cihetiyle o kadar güvenilecek bir kale olmamakla beraber Suriye'de ondan daha müstahkem bir kale de yoktu. İngiliz Amirali Shimit'in tavsiyesiyle burası mümkün mertebe tamir edilmiş ve şehre üçyüz kadem mesafedeki bir küçük kalenin müdafaa-sını da Amiral Shimit üzerine almıştı.

Suriye'nin her tarafına beyannameler dağıttırarak Osmanlı devletine dost olduğunu ilân ile kendisinin Mısır'dan Kölemenleri ve Suriye'den Cezzar Ahmed Paşa'yı çıkarmak üzere geldiğini ve kimseye zararı olmayıp herkesin işi ve gücüyle meşgul olduğunu beyan eden Bonapart 12 Şevval 1213 pazartesi günü Akkâ önüne gelmiş ve (Ebu Utbe) mevkiine karargâhını kurup kaleyi muhasara ile siperler kazdırmağa başladı (1799 Mart). Bonapart Akkâ'yı denizden de muhasara için bir ince donanma da tertip ettirmiş ise de bu donanma İngiliz amirali tarafından yakalanarak Akkâ önüne getirilmiştir.

Asıl muharebe 13 Şevval 1213 (20 Mart 1799) salı günü başlamıştır⁴. Düşmanın gelmesi üzerine kal'a kapılarını kapayan Cezzar Ahmed Paşa salı günü öğleden sonra bir miktar sekban askerini

⁴ 13 Şevval bizim rüyet-i hilâl ile salı gününe raslamakta ise de takvim tertibi üzere çarşamba gününe tesadüf ediyor.

düşmanla çarpışmak üzere dışarı çıkarmış, bunlar üç buçuk saat muharebeden sonra tekrar kaleye dönmüşlerdir.

Bunun üzerine Bonapart ertesi günü yirmi dört saat fasılasız olarak kaleyi dövdükten sonra perşembe günü güneş batmasına yakın kalenin doğusundaki (*Burc-ı Ali*) mevkiinden hücum ile içeri girmeğe muvaffak olan düşmana karşı kritik bir hal hasıl olmuş ise de pek kanlı bir müdafaadan sonra Fransa kuvvetleri muhasara merdivenlerini de terk ederek çekilmeğe mecbur olmuş ve bu muharebede bazı kumandanları da telef olmuştur⁵.

İşte bu suretle yetmiş bin düşman kuvvetinin kırkdört yürüyüşle altmış dört gün devam eden *Akkâ* muhasarasında muvaffak olamayan Bonapart, 15 Zilhicce 1213 (20 Mayıs 1799) pazartesi günü çekilmeğe mecbur olmuştur.

Akkâ muhasarası hakkında suretini aşağıya koyduğum bu deyişi de kaledeki müdafaada bulunan biri tarafından kaleme alınarak bu kahramanca müdafa bu suretle halka aksettirilmiştir. Deyiş aynen şöyledir⁶.

Deyiş, Der hakk-ı Ceng-i Akkâ

1

Dinle Pâdişâhım Akkâ'nın cengin
Seyret hilesin kahbe frengin
Birden ateş edip top ve tüfenkin
Burç ve barusını döğür hünkârım

2

Güllenin darbından burçlar söküldü
Yıkılıp kalanın beli büküldü
Deryaya sel gibi kanlar döküldü
Bahr ile bir oldu yerler hünkârım

3

Altmış iki günde yetmiş bin kâfir
Kırk dört yürüyüşle cenk etti vâfir

⁵ *Akkâ* muhasarasına dair kalede müdafa vâzietinde bulunan iki memur tarafından günü gününe tutulmuş olan bir Vekayiname, Başvekâlet arşivi Ali Emîri tasnifi Selim III. vesikalarında 24664 numaradan çıkarılarak fotoğrafisi ile birlikte İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları arasında 1938'de tarafımdan yayınlanmıştır.

⁶ Topkapı sarayı arşivi, No. 743.

Ali tabyasından⁷ içeru âhir
Girüp verdi zarar haylı hünkârım

4

Tâbi olup cümle urban şeyhleri
Öğrettiler Bonoparta her yeri
Yetişsin imdada islâm askeri
Yoksa Akkâ elden gider hünkârım

5

Akkâ'nın yerlisi amelden kaldı
Yetişip çiftliğin askerin saldı⁸
Şöyle cenk oldu kim hayrette daldı
Gökde melek yerde beşer hünkârım

6

Donanma ile geldi Mürabıt zâde
Akkâ kalesine girdi imdada
Karada deryada cümle heycada
Bâd-i nusret bize eser hünkârım

7

Muhasarasından usanıp bıttık
Allah Allah deyüp kaleden çıkdık
Zorla süre süre *Yafa*'ya tıktık
Yazdık hali sana müjde hünkârım

8

Kâfirin taburun ortadan yardık
Göğdeden kellesin kesip ayırdık
Çekip kılıçları dil kese kırdık
Kuşanıp gayretle kemer hünkârım

9

Gaybedip birbirin yoldaşlar eşler
Ayaklar altına döşendi leşler
Şahbazlar, yiğitler gazi keleşler
Dirildiler katar katar hünkârım

⁷ Akkâ'nın doğusundaki Burc-ı Ali tabyası.

⁸ Nizam-ı Cedid'in Levend çiftliği Mualllem askeri.

10

Atılıp düşmana top ile tüfenk
 Gürleyip gaziler misal-i pelenk
 Takınıp başına beş kollu çelenk⁹
 Gezinürler beşer beşer hünkârım

10

Ahmed Paşa sarıp başına puşu¹⁰
 Bir elinde altın bir elinde su
 Kâfirin üstüne eyleyip gulu
 Elde yalın kılıç döner hünkârım

12

Arslan gibi kendin düşmana ursun
 Düşmanı sam gibi essün savursun
 Gayrı vezirlerin bir yana dursun
 Cezzar Ahmed Lalan yeter hünkârım

13

Bârekellah بركاته etti böyle hizmeti
 Serfiraz eyledi din ü devleti
 Astı arşa kılıç zor-ı himmeti
 Sen de kılıç, kaftan gönder hünkârım

14

Gazze, Remle, Reşit, Sayda çölleri
 Kâfiristan oldu Mısır illeri
 Cumhur askerleriyle kesip yolları
 Nil'in etrafında gezer hünkârım

15

Kudüs'e dikti gelip evvelâ gözü
 Hile, hud'a bütün kâfirin sözü
 Esir etti bunca kızıoğlan kızı
 Yetiş imdadına kurtar hünkârım

⁹ Çelenk, muharebede hizmetleri görülenlere derecelerine göre verilen altın ve gümüşten yapılan murassâ başa takılan sorguçlar.

¹⁰ Puşu, Nizam-ı cedid askeri topçuları ve tersâne levendlerinin serpuşları.

16

Düştü derununa herkesin gayret
Asker-i islâmın koluna kuvvet
İnşallah bu yıl bizimdir nusret
Buluruz düşmana zafer hünkârım

17

Cezzar oğlu alıp hep aşayiri
Mekke Medine'nin olsun nazırı
Büyük ordumuzun dinç asâkiri
Gör düşmana ne iş keser hünkârım

18

Topçu, arabacı yeniçeri bile
Çekip gülbenkler versin gulgule
Döksünler leşlerin kâfirin Nîl'e
Yirmişer otuzar kırkar hünkârım

19

Yusuf Paşa olup¹¹ âzim-i Mısır
Kırıp düşmanları eylesin hasır
Françe leşkerin eyleyip esir
İstanbul'a pişkeş eder hünkârım

20

Küffar askerini biçip ortadan
Mısır'ı kurtaralım böyle vartadan
İntikam alıp *Bonobarta*'dan
Kapansın bu sene sefer hünkârım

21

Düşmanın başına kopsun toz duman
Boynuna bez takıp disün elaman
Okunup hutbeler *Gazi Selim Han*
Nam ü şânın arşa çıkar hünkârım

¹¹ Mısır'ın Fransa tarafından işgali üzerine sadrâzamlıktan azledilen İzzet Mehmed Paşa'nın yerine sadrâzam olup Mısır seferine serdâr-ı ekrem tâyin edilen Yusuf Ziya Paşa.

